

Modern Mesihler: Gezi Hadisesinin Politik Teolojisi

Bengül Güngörmez

Dr. | Uludağ Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Görevlisi

liberal düşünce Yıl 18, Sayı 72, Güz 2013, s. 127-132.

Tel Cambazının Tel Üstündeki Durumunu Anlatır Şiirdir

Sizin alınız al inandım
Morunuz mor inandım
Tanrınız büyük âmenna
Şiiriniz adamakıllı şiir

Dumanı da caba
Ama sizin adınız ne
Benim dengemi bozmayınız

Kalabalık ha olmuş ha olmamış
Sokaklarda yitirmiş cebimde bulmuşum

Ama ağaçlar şöyleymiş
Ama sokaklar böyleymiş
Ama sizin adınız ne
Benim dengemi bozmayınız

Turgut Uyar

Bu yazının yazılma gayesi, din-politika ilişkisi çerçevesinde, modern devrimci hareketlerin dinsel boyutundan hareketle sosyolojik bir fenomen olarak Gezi Olaylarını değerlendirmektir. Ünlü İngiliz politika filozofu John Gray, bize din-politika ilişkisi hakkında şöyle söyler: “tarihte dönüştürücü bir olay olarak devrim düşüncesini dine borçluyuz. Modern devrimci hareketler dinin

* Bu makale, 2013 Liberal Düşünce Kongresi'nde tebliğ olarak sunulmuştur.

başka araçlarla devamıdır.” Gray, bu düşüncesini ifade ederken yalnız değildir. Gray’in dışında Eric Voegelin, Carl Schmitt, Karl Löwith, Norman Cohn, Igor Shafarevich, Eric von Huehnelth-Leddihn, Jacob Taubes gibi önemli âlimler, Batı düşüncesinde Ortaçağ ve antik dönemi menziline alan tarihsel çalışmalarında hem modern politikanın hem de modern devrimci hareketlerin soy kütüğünü araştırmışlardır. Onlar bu araştırmalarının neticesinde, modern politik alanın seküler, kutsallıktan arınmış olduğu iddiasına rağmen bu alanı işgal eden modern politik ideolojilerin hakikatte kökeni Ortaçağ’daki Hıristiyan heretik tarikatlar ve dinsel mücadelelere dayanan ve özünde dinsel olan hareketler olduğunu keşfetmişlerdir. Voegelin gibi bu hareketlerin doğrudan doğruya gnostisizmin¹ sekülerleşmesiyle ortaya çıkan hareketler olduğunu söyleyenler olduğu gibi, Yahudi filozof Löwith gibi Hıristiyan teslisci yaklaşımın sekülerleşmesi ile ortaya çıktığını söyleyenler de olmuştur. Yahut modern devlet teorisini belirleyen önemli kavramların özünde sekülerleşmiş teolojik kavramlar olduğunu söyleyen Schmitt gibi önemli âlimler “politik teoloji”den bahsetmiştir. Bu meyanda söylenebilir ki, insan ve toplum hayatında din meselesi günümüzde de bütün şeditliğiyle cereyan etmeye devam etmektedir ve Batı’daki Otuz Yıl Savaşlarıyla son bulmuş gibi görünmesine rağmen dinler savaşı henüz nihayet bulmamıştır. Modernmiş gibi görünen devrim düşüncesi dahi bize dinlerden miras kalmış dinsel bir düşüncedir.

Hıristiyanlık’ın teslisci yaklaşımının, hem komünizmde ilkel komünal toplum, sınıflı toplum, sınıfsız toplum olarak, hem de Nasyonal Sosyalizmde birinci, ikinci ve üçüncü Reich olarak yeniden ortaya çıktığını görebiliriz. İstersek söz konusu teslisci yaklaşımın sekülerleşmiş versiyonuna İtalyan faşizminin birinci, ikinci ve üçüncü Roma’sını da dahil edebiliriz. Heretik Hıristiyan tarikatlardan ödünç aldıkları fikir ve formların yanında Katoliklik’ten bilhassa “sol”a göç etmiş teolojik sembollerle iş gören modern politik hareketler yahut ideolojiler tek Tanrılı dinlerden rol çalarak, dinlerin modern hayatta gerçekleştiremedikleri ancak öte dünyaya bıraktıkları dinsel vaatleri politikayı araçsallaştırmak marifetiyle bu dünyada gerçekleştirmek üzere kitlelere sunmuşlardır. Cezayir asıllı ünlü Fransız düşünür Albert Camus, Marksizme “bilimsel Mesihçilik” diyordu. Camus’nun bu adlandırışı modern politik hareketlerin Mesihçi doğasını düşündüğümüzde yanlış değildir. Gerçekten de Marksizmle sınırlı olmaksızın modern ütopyacı devrimci hareket-

¹ gnostisizm: Ortaçağ Hıristiyan heretiklerinin dini; bu dünyanın kötülükle dolu bir hapisane olduğu, dünyayı bu durumundan kurtarmak için ise politik eylem gerektiğine dair öğretti. Çok çeşitli türleri olmakla birlikte en temelde gnostisizm antik ve modern gnostikler şeklinde tasnif edilir. Dünyanın kötülüğüne inanan antik gnostikler içlerine kapanmayı tercih eder ve politik eylemden uzak dururken modern gnostikler kurtuluş için politikayı araçsallaştırdılar. Bu mesele ile ilgili olarak bkz. Güngörmez Bengül, *Eric Voegelin: İnsanlık Draması, Din-Politika İlişkileri*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2011

lerin ortak noktası tek Tanrılı dinlerin ‘kurtuluş’ iddiasını devralmış olmalarıdır. Onlar sürekli insanlığı bir şeylerden kurtarma vaadinde bulunurlar ve bu vaadin ikna ediciliği ölçüsünde de ‘inanç’ problemiyle ilişkilidirler. Bu yüzden *apokaliptiktirler*.² Modern politik düşüncede sıkça karşımıza çıkan ve dünyevî bir cennetin mümkün olduğu iddiasını taşıyan devrimci umut, kökeninde Hıristiyan umuttur. İsa’nın yeniden geliş umudunun politikaya nakledilmiş hâlidir. Netice itibariyle bu dünyada cennetin, mükemmel toplumun insan eliyle, bir başka deyişle de politik eylemle gerçekleştirilebileceğine dair ‘inanç’ devrimci hareketlerin temel niteliğidir. Bu meyanda kurtuluş düşüncesi seküler bir düşünce değil, dinsel bir düşüncedir. O, yalnızca dinsel ya da yalnızca politik olarak da değerlendirilemez. Çağımızın Carl Schmitt ve Jacob Taubes gibi önemli politika bilimcilerinin deyişiyle “politik teoloji” olarak değerlendirilmelidir. Modern politik hareketleri tanımlarken “din” kavramı yerine “ideoloji” kavramı “seküler” olması hasebiyle politologlar tarafından daha fazla tercih edilir bir kavram gibi görünmektedir fakat yirminci yüzyılda kitleleri tesiri altına alan komünizm, Nasyonal Sosyalizm, faşizm gibi ütöpik kurtuluş projelerinin yalnızca “ideoloji” kavramıyla nitelendirilmesi onların inanç problemiyle ilişkilerini ve spirütüel dolayısıyla da dinsel boyutunu görmezlikten gelmek demektir.

Gezi Hadisesinin Politik Teolojisi:

Bütün bu sosyolojik tespitlerden ve yukarıda çizilmeye çalışılan tarihsel politik arka plandan hareketle yakın dönemde yaşadığımız Gezi olaylarını şu şekilde değerlendirebiliriz: Gezi olaylarında ‘masum’ bir çevre duyarlılığı olarak gelişen kitlesel protesto hareketi, akabinde toplumu bir “diktatör”den ‘kurtarma’ operasyonunu içeren devrimci, bir başka deyişle de ‘Mesihçi’ dinsel bir harekete dönüşmüştür. Söz konusu gelişmenin yahut dönüşümün Gray’in ve adı zikredilen diğer düşünürlerin yukarıda sözünü ettiğimiz teolojik politik yaklaşımıyla doğrudan doğruya ilişkisi kurulabilir. Bu yaklaşıma göre Gezi hareketi *apokaliptiktir*.

Gezi Parkı’nda olup bitenler aslında “din savaşlarıdır”

Gezi eylemcileri, parktaki ağaçlarla alâkalı baştaki ‘masum’ taleplerinden uzaklaşarak devrimci bir umutla hareket etmiş ve iktidarı devirme arzusuyla bizi bir “diktatörden” kurtarma hareketine dönüşmüştür. Hadisenin başladığı ve gerçekleştiği ortamın, yani mekânın sosyolojisi bizim için önemlidir. Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidarı boyunca muhtelif alanlara pek

2 Apokaliptik (apocalyptic): kıyamete ait olan, kıyamet günü olacakları bildirme, dünyanın sonuna dair vizyon

çok ağaç dikildiği gibi yol, köprü, bina vb alt yapı çalışmaları nedeniyle çok sayıda ağaç da kesilmiştir. Bununla birlikte bu ağaçların kesildiği muhtelif bölgelerde, kesilen ağaçların bahane edildiği 'kitlesel' bir eylemle karşılaşmayız.

Taksim mevzu bahis olduğunda ise durum bundan çok farklıdır. Neden başka bir yer değil de Taksim? Neden başka yerlerde ağaç kesildiğinde kitlesel olarak kimse ayaklanmadı? Çünkü Taksim, devlet tarafından dokunulmaması, müdahale edilmemesi gereken politik bakımdan 'kutsal' bir alandır. Taksim, adeta Gezi eylemcilerinin, yani modern Mesihlerin eylemlerini icra ettikleri kutsal mabetleridir. Bir bakıma Taksim, politik kurtarıcılarımızın, yani Türk solunun ve laikçi ulusalcı kesimin Türkiye'deki Kudüs'üdür. Her 1 Mayıs'ta Taksim'de bildik ritüeller tekrarlanır. Geçmişte Taksim'de 'şehit' edilenler törenle anılır. Taksim platformunun, hadisenin ertesinde hükümette sunduğu en önemli talebe bir bakalım: "*Gezi Parkı, Park olarak kalmalıdır ve Gezi Parkına Topçu Kışlası adı altında ya da başka herhangi bir yapılaşma olmayacağı* ve projenin iptal edildiğine dair resmi bir açıklama yapılmalı, Atatürk Kültür Merkezi'nin yıkılmasına ilişkin girişimler durdurulmalıdır." Taksim'e kesinlikle dokunulmaması, herhangi bir yapının yapılmaması ve tarihi bir değeri bile olmadığı halde AKM gibi mevcut bazı yapılara dokunulmaması bu platformun hükümetten temel talebidir. Taksim'i bir mekân olarak kutsallaştıran ve yücelten bu söylem yukarıdaki tezimizi destekler. Ancak bir 'mabede' dokunulmaz.

Türkiye'de yönetimi gasp etmiş bir "diktatör"ün halk adına alaşağı edilerek halkın bu diktatörden kurtuluşunun gerçekleşeceği akabinde de cennetin, yani mükemmel toplumun insan eliyle, bir başka deyişle de politik eylemle gerçekleştirilebileceğine dair 'inanç' Gezi hareketindeki kitlesel devrimci eylemlerin temel saikidir. Gezi Parkı'na müdahalenin, "yaşam tarzına ve inançlarına müdahale ve hor görülme biçiminde algılandığı" Gezi hadisesi boyunca kullanılan sembollere bir bakalım. Bu semboller hem Gezi Parkı hadisesinin katılımcıları hem sosyal medya hem de entelektüeller tarafından dinsel(leştirilmiş), aşırı derecede kutsanmış sembollerdir; kırmızı elbiseli kadın, Tomanın karşısına kollarını açarak dikilen Siyah elbiseli kadın (başka bir renk değil de neden kırmızı? neden siyah?), çeşitli bayrakların ve ideolojik sembollerin Taksim'in en önemli ve görünür yerlerine asılması ve bu sembollerin kaldırılmasına karşı şiddetli direniş, altı gencin ölümü sonrasında öldürülen gençlerin adlandırılış biçimi; Direniş şehitleri, Gezi parkı şehitleri... (CHP Hatay Milletvekili Mevlüt Dudu, kamuoyuna Gezi Parkı hadisesi neticesinde dört şehidimiz var diye açıklama yapmıştır). Şehit kavramı tamamen dinî bir kavramdır. Burada içerik farklı olabilir ancak formlar

kesinlikle dinseldir. Bununla birlikte sorulması gereken asıl sorular şunlardır: Kim, kimin adına, kimi kurtarıyor? Kurtarılmak istenenler gerçekten kurtarılmak istiyorlar mı? Halk gerçekten Tayyip Erdoğan'dan kurtarılmak istiyor mu? Devrimci hareket tarafından vaat edilen yeni düzenin ya da yeni liderin selefinden daha iyi olduğunun ispatı, gerekçesi nedir? Yeninin eskiden daha iyi olacağına garanti nedir? Mevcut iktidar hayat tarzımıza karışıyor da yenisi niye karışmayacak?

Muhafazakâr demokrat kimliğiyle kendisini tarif eden Ak Parti'nin iktidara geliştikten bu yana kamuoyuna pompalanan ve Başbakan'ın "dindar gençlik istiyoruz" söylemiyle de alevlenen aktüel tartışma Türkiye'nin gittikçe muhafazakârlaşmış muhafazakârlaşmadığı, seküler yaşam tarzlarının gittikçe İslami hayat tarzı istikametinde dinselleştirilmek istenip istenmediği sorularında düğümleniyor ve bu tartışmada seküler hayat tarzının savunuculuğunu yapan kesimler toplumun bu husustaki hassasiyetlerine mütemadiyen dikkat çekiyorlar. Ancak bu seküler kesimlerin sözcülüğünü yapan entelektüel çevrenin kendisine sormadığı soru şu muhkem sorudur: Dini kamusal hayatın dışına sürmek isteyen sekülerizmin bizatihi kendisi bir din değil midir? Modern yaşam tarzı ve bunun politik savunusu da bir tür dinsellik üretmez mi? Seküler yaşam tarzının hassasiyetlerine EVET, dinsel yaşam tarzının hassasiyetlerine HAYIR. Böyle bir politik tavrın bizatihi kendisi dinselidir ve şu soru cevaplanmak üzere meydan okuyucudur: diğer yaşam tarzları arasında seküler yaşam tarzının tek 'normal' yaşam tarzıymış gibi kabulünün felsefî gerekçesi ne olabilir? Seküler yaşam tarzını "normal" yaşam tarzı olarak kabul etmenin temel "kriteri" nedir? Çoğunluğun yaşam biçimi ya da azınlığın yaşam biçimi olması mı? Bilimsel olması mı? İnanca değil de akla dayanması mı? Peki aklın kendisi akılsal mıdır? Vs. vs.

Bu meselenin elbette teorik ve felsefî aynı zamanda da tarihsel bir arka planı var. Politika dinden bağımsız olabilir mi? Modernite bize vaat ettiği dinden bağımsız, seküler ve dünyevî politik alanı gerçekten sunabildi mi? Politik olanla dinsel ya da teolojik olanın ilişkisi nedir? Elinizdeki yazıda bütün bu soruları politik teoloji tartışmalarından hareketle söz konusu tarihsel toplumsal fenomen çerçevesinde teferruatıyla ele almak mümkün değildir. Ancak Gray'i takip edersek söylememiz gerekir ki nasıl modern devrimci hareketler dinin başka araçlarla devamı ise sekülerizm de bir "izm" olarak yeni bir tür dinselliği üretmektedir, sekülerizm dinler tarihinde bir kesittir ve kendi dini yaşama biçimini de toplumun bütününe "normal" olan bu anlayıştır şeklinde benimsetme iddiasındadır. Bu düşünceden hareketle Gezi hadisesi değerlendirildiğinde, Gezi hadisesinin hakikatte bir tür dinler savaşı olduğu görülecektir; "Hayat tarzlarına müdahale" başlığı altında politik dinlerin

savaşı ve mücadelesi. Bir başka deyişle, sekülerizm, metafiziğe savaş açmış “seküler metafizik”tir.

Sonuç

İnsanların protesto yapma hakkı vazgeçilemez bir insan hakkıdır ve sonuna kadar savunulmalıdır. Bu yazıda dillendirilen itiraz bu hakka değil, bu hakkın Gezi Parkı hadisesi vasıtasıyla icra edilmiş metodudur. Gezi olaylarındaki fiziksel şiddet, beraberindeki (Hüsamettin Arslan’ın deyişiyle) sembolik şiddetle (sesli küfürler, küfür içerikli pankartlar, semboller vs..) sağduyuya ve demokratik bilince sahip herkes için kabul edilebilir bir metod değildir. Protestoda atılan sloganlar ve kullanılan semboller demokratik bir protestoyu değil, muhtevası Twitter, yani sosyal medyadan çıkan haberler ile dolu adeta yozlaşmış “dinsel bir ayini” çağrıştırmaktadır. Bununla birlikte, muhafazakâr kesimin protestodaki provakasyonlara gelerek sokağa inmesi iki karşıt görüşlü grubun karşı karşıya gelmesi anlamına gelir ki bu karşılaşmanın sağlıklı demokratik bir müzakere ve diyalog ortamını değil, tam da çözüm süreci ve barış ilan edilmişken çok fazla ölümün ve yaralanmanın olacağı kan ve şiddet ortamını davet edeceği açıktır. Taksim’in kutsallaştırılışıyla birlikte Gezi Protestosu gibi bir ‘ayin’in Türkiye’de demokrasinin işleme metodlarından birisi olarak görülmesi de kabul edilebilir ve haklı bir tavır değildir. Varsayalım ki muhafazakâr kesim bir milyon kişiyi camilerden örgütleyip Taksim’e toplansın ve buraya cami istiyoruz diye slogan atsın. ‘Haklı’ mı sayılacaktır? Bir mesele tartışılırken çok fazla kişiyi meydanlarda toplayan, çok fazla bağırarak, çok fazla küfür eden, bu yolla kamusal alanda daha fazla ‘görünür’ olan haklı mı sayılacaktır?

Bugün Batı’da soldan gelen bir düşünür olan Habermas post-seküler toplumdan bahsediyor. Batı düşüncesi yeni dinselilik biçimleriyle nasıl başa çıkacağını, onları nasıl anlamak gerektiğini tartışıyor. Heidegger’den beri, Batı düşüncesinde metafiziği kovan bir metafizikten, “seküler metafizik”ten, “politik dinler”den ve “politik teoloji”den entelektüeller sürekli bahsediyor ve günümüz politik hareketlerinin doğasını felsefî olarak anlamaya çalışıyor. Bugüne kadar Gezi parkı hadisesi ile alâkalı pek çok şey yazılıp çizildi. Devletin şiddeti, protestocuların şiddeti, Başbakanın uslubu vs.. Elbette bu etkenler hadisenin ele alınışında tek tek incelenmeli ve değerlendirilmelidir. Fakat bu hareketin doğasına ilişkin felsefî açıklamalar yetersiz kalmıştır. Bu değerlendirmeler artık birer “klişe”dir. Bize daha üstten daha genel bir bakış da gereklidir ki ihtiyacımız olan bu bakış siyaset felsefesinin bakışı bir başka deyişle de politik teolojinin bakışı olabilir.